

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԱՐԹՈՒՐ ԻՇԽԱՆԻ ՄԵՍՐՈՊՅԱՆ

**ՆՈՒՅՆԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ-
ԳՈՐԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ
ԱՆԳԼԵՐԵՆՈՒՄ**

Ժ.02.07 - «Գերմանական լեզուներ» մասնագիտությամբ
բանասիրական գիտությունների թեկնածուի
գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ – 2016

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի պետական համալսարանում

Գիտական ղեկավար՝

բ.գ.թ., դոցենտ Ա. Է. Չուբարյան

Պաշտոնական

բ.գ.դ., դոցենտ Ա. Ա. Սիմոնյան
բ.գ.թ., դոցենտ Լ. Ս. Սահակյան

Առաջատար կազմակերպություն՝

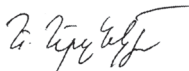
Խ. Աբովյանի անվ. Հայաստանի
պետական մանկավարժական
համալսարան

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2016 թ. հունիսի 1-ին ժամը 11⁰⁰-ին՝ ՀՀ ԲՈՎՀ-ի՝ Երևանի պետական համալսարանում գործող 009 «Օտար լեզուներ» մասնագիտական խորհրդի նիստում (հասցե՝ Երևան, Ալեք Մանուկյան 1):

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ ԵՊՀ գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքվել է 2016 թ. ապրիլի 29-ին:

Մասնագիտական խորհրդի
գիտական քարտուղար,
բ.գ.դ., պրոֆեսոր՝

Ե.Լ. Երզնկյան

Գործաբանության մեջ դիսկուրսն ուսումնասիրվում է որպես կապակցված խոսք, որի ընթացքում կիրառվում են կոնկրետ իրադրությամբ ձևավորված և խոսակիցներին առաջադրված խնդիրներով պայմանավորված հաղորդակցական միջոցներ¹: Նման միջոց է նաև նույնաբանական կառույցը, որը, ինչպես ցույց են տալիս մեր ուսումնասիրությունները, բավականին երկարատև և տարակարծություններով լի հետազոտական ուղի է անցել: Սույն երևույթը՝ որպես խոսքաստեղծման անբաժանելի մաս, դրսևորվում է լեզվի տարբեր հայեցակերպերում՝ բառային, ձևաբանական, շարահյուսական և իմաստաբանական: Նույնաբանություններն ավանդաբար դիտարկվել են որպես խոսքաստեղծման ընթացքում թույլ տրված սխալներ, ձախողված ասույթներ կամ խոսողի կոպիտ վրիպումներ: Սակայն, ինչպես ցույց են տալիս հետազոտությունները, ինչպես նաև մեր ուսումնասիրությունների արդյունքները, նույնաբանական կառույցները իմաստային առումով բավականին տարողունակ են և օժտված են հաղորդակցական մեծ ներուժով: Թերևս դրանով էլ կարելի է բացատրել մի կողմից՝ դրանց լայն կիրառումը գործառական տարբեր ոճերում, մյուս կողմից՝ դրանց նկատմամբ հակասական մոտեցումները:

Ինչպես ցույց են տալիս լեզվաբանության բնագավառում կատարված հետազոտությունները, նույնաբանությունները դրսևորվում են լեզվական տարբեր միավորների (բառեր, նախադասություններ, ասույթներ և այլն) կրկնության տեսքով: Մասնավորապես՝ կրկնվող միավորների միջոցով արտահայտվում է ասույթի ներակա իմաստը, որի շնորհիվ մեծանում է վերջիններիս տեղեկատվական բեռնվածությունը: Այսինքն՝ լեզվական միավորների կրկնությանը զուգահեռ առաջ են գալիս զանազան թաքնված ներակա իմաստներ, կանխենթադրույթներ, որոնք միտված են պահպանելու տեքստի իմաստային ամբողջականությունը: Խոսքաստեղծման ու խոսքընկալման գործընթացում այդ թաքնված իմաստների ձևավորվման և ճանաչման մեխանիզմների վերհանումը անգլերեն դիսկուրսի շարահյուսական, իմաստաբանական և գործաբանական առանձնահատկությունների փոխհարաբերության տեսանկյունից, մեր համոզմամբ, շատ կարևոր է, ուստի ներառված է սույն հետազոտության առանցքային խնդիրների շրջանակում: Այս նպատակադրմամբ էլ հետազոտության ոլորտ ենք ներմուծել լեզվագործաբանության մեջ շրջանառվող *գործաբանական ներուժ* հասկացությունը, որը, փաստորեն, առաջին անգամ է կիրառվում նույնաբանության հաղորդակցական-գործաբանական արժեքը գնահատելիս: Խոսքաստեղծման գործընթացում խոսողը ընտրում է որոշակի լեզվական միջոցներ՝ խոսընկերոջ վրա ներազդելու իր մտադրությանը համապատասխան: Հենց դա էլ ասույթի գործաբանական ներուժն է, որը կարելի է սահմանել որպես տվյալ տեղեկույթի հասցեատիրոջ վրա նպատակաուղղված ներազդում իրականացնելու ունակություն: Շարահյուսական մակարդակում գործաբանական ներուժը հիմնականում ձևավորվում է շարահյուսական կառույցի մի մասի կամ ամբողջի կրկնությամբ: Յան-

1 S Ե u ` Brown G., Yule G. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983; Dijk T.A. van *Studies in the Pragmatics of Discourse*. Berlin: de Gruyter, 1981; Պարոնյան Ծ., *Լեզվաձևաբանական թղթի ու ն և դիսկուրս*, Երևան: ԵՊՀ հրատ., 2011:

կացած ասույթ արտաբերվում է որոշակի հաղորդակցական ազդեցություն գործելու ակնկալիքով, ուստի գործաբանական ներուժը ասույթի բովանդակության կարևորագույն բաղադրիչն է: Ունենալով շարահյուսական պարզ կաղապար՝ նույնաբանական կառույցները բովանդակային առումով, այնուամենայնիվ, բազմաշերտ են: Իմաստային այդ բազմաշերտությամբ է պայմանավորված թվացյալ պարզունակ նույնաբանական կառույցների հսկայական գործաբանական ներուժը, որը բացահայտվում է խոսողության ընթացքում ներլեզվական և արտալեզվական գործոնների հաշվարկով:

Աշխատանքի համար **տեսական հիմք** է ծառայում գործաբանական լեզվաբանությունը, որի հիմնական խնդիրն է ուսումնասիրել խոսքային գործունեության բնույթը՝ այն դիտարկելով որպես խոսող անհատի կողմից գիտակցաբար կառավարվող և խոսքային հատուկ օրենքներով կանոնակարգվող գործընթաց: Լեզվագործաբանական մոտեցումը հնարավոր է դարձնում նաև լեզվական միավորների հաղորդակցական արժեքի քննությունը արտալեզվական լայն համատեքստում:

Նույնաբանությունների տեսությունն ունի հետազոտական որոշակի պատմություն: Այդուհանդերձ, խոսքային այս կարևորագույն երևույթի քննությունը մինչև այժմ հիմնականում սահմանափակվել է լեզվի այս կամ այն (իմաստաբանական, ձևաբանական, շարահյուսական, ոճաբանական) հայեցակերպով: Այսինքն՝ նույնաբանությունների համակողմանի վերլուծությունը, սովյալ հասկացության ընդգրկումն սահմանումը, նույնաբանական կառույցների լեզվական կարգավիճակի որոշարկումը գործաբանական լեզվաբանության դիրքերից լեզվաճանաչողական առումով միանգամայն **արդիական** են և հնարավորություն են տալիս նորովի մեկնաբանելու սույն կառույցների հաղորդակցական-գործաբանական արժեքը: Կարծում ենք, որ գործաբանական լեզվաբանության և նրա մասը կազմող դիսկուրսի տեսության մարդակենտրոն և միջգիտակարգային բնույթը, խոսընթացի ճանաչողական մեխանիզմների վերհանման անհրաժեշտությունը ապահովում են այն հենքը, որով պայմանավորված է նույնաբանական կառույցների մեր հետազոտության **արդիականությունը**: Աշխատանքի արդիականությունը բխում է նաև խոսքի ներազդման գործառույթի քննության և խոսքաստեղծման ու խոսընկալման որոշակի մեխանիզմների բացահայտման կարևորությունից:

Ատենախոսության ուսումնասիրության **առարկան** անգլերենի նույնաբանական կառույցներն են: Դրանք մեր աշխատանքում սահմանվում են որպես սուբյեկտի ու պրեդիկատի կրկնությամբ, ստորոգում պարունակող շարահյուսական կաղապարներ և իրենց ձևաբովանդակային միասնության մեջ ձեռք են բերում նշանային արժեք:

Աշխատանքի **նպատակն** է իրականացնել նույնաբանական կառույցների համալիր վերլուծություն գործաբանական-ճանաչողական լեզվաբանության դիրքերից, վերհանել և ուսումնասիրել դրանց զանազան դրսևորումների հաղորդակցական-գործաբանական արժեքը անգլերեն դիսկուրսում, բացահայտել խոսքային գործունեության ընթացքում նույնաբանական կառույցներում առկա գործաբանական ներուժի կազմավորման և ապակողավորման գործոնները: Այս նպատակի իրագործման համար աշխատանքում առաջադրվել են հետևյալ **խնդիրները**.

1. իրականացնել նույնաբանությունների ուսումնասիրությանը վերաբերող մոտեցումների քննական վերլուծություն, համակարգել ձեռքբերումները և ներկայացնել նույնաբանական կառույցների հաղորդակցական–գործաբանական արժեքի վերհանման ու գնահատման համալիր մոտեցում,
2. սահմանել լեզվական կրկնության հասկացությունը՝ որպես ելակետային նույնաբանության գործաբանական ներուժի կազմավորման գործընթացում,
3. բացահայտել անգլերեն նույնաբանական կառույցների շարահյուսական կաղապարները և, ելնելով դրանց ստորոգելիական բնույթից, քննել այդ կառույցների գործառական–հաղորդակցական առանձնա–հատկությունները Փ.Գրայսի համագործակցության սկզբունքի լույսի ներքո,
4. որոշարկել նույնաբանության կարծրատիպային նշանակության ձևավորման նախապայմանները,
5. վեր հանել և վերլուծել այն լեզվական ու արտալեզվական բաղադրիչները, որոնք նպաստում են նույնաբանական կառույցների գործաբանական ներուժի կազմավորման գործընթացին անգլերենում,
6. բացահայտել և քննության ենթարկել հաղորդակցական իրադրության այն գործոնները, որոնք նպաստում են ներակա տեղեկության ընկալմանն ու ըմբռնմանը և գործաբանական ներուժի ապակողավորմանը խոսքային մակարդակում,
7. քննել նույնաբանության տեքստակազմիչ գործառույթը:

Աշխատանքի **նորույթն** այն է, որ նույնաբանությունների վերլուծությունը, ըստ էության, առաջին անգամ իրականացվում է կառուցվածքային–իմաստաբանական, գործաբանական և գործառական յուրահատկությունների քննության լույսի ներքո, որտեղ լեզվական միավորի կառուցվածքը ելակետային է խոսքում նրա գործառական–հաղորդակցական առանձնահատկությունների իրացման համար: Նորովի է արժևորվում նաև նույնաբանական կառույցի գործաբանական ներուժը, որոշարկվում են դրա կողավորման և ապակողավորման մեխանիզմները գործաբանական–ճանաչողական դիրքերից, իսկ նույնաբանական միավորները որակվում են որպես լեզվաճանաչողական կառույցներ և որպես խոսողի/գրողի գնահատողական–ճանաչողական գործունեության արդյունք:

Տեսական առումով հետազոտության շրջանակներում մշակված դրույթները, առաջադրված հարցադրումները հնարավորություն են ընձեռում նորովի գնահատելու խոսքաստեղծման ու խոսքընկալման ներքին մեխանիզմները, սահմանելու նույնաբանությունների տեքստակազմիչ դերը անգլերեն դիսկուրսում՝ դրանով իսկ նպաստելով խոսքի հաղորդակցական, ճանաչողական–գործաբանական տեսության հարստացմանը ու հետագա զարգացմանը:

Ուսումնասիրության արդյունքները նաև **կիրառական** որոշակի **արժեք** ունեն և կարող են ներդրվել գործաբանական լեզվաբանության, տեքստի լեզվաբանության և դիսկուրսի վերլուծության դասընթացներում: Դրանք կնպաստեն նաև անգլերեն բանավոր և գրավոր խոսքի արդյունավետ կառուցման հմտությունների յուրացմանն ու զարգացմանը:

Աշխատանքի **մեթոդաբանական հիմքը** պայմանավորված է առենախոսության մեջ առաջադրված նպատակներով և խնդիրներով: Ուսումնասիրությունը

կատարվել է լեզվագործաբանական, համատեքստային-իրադրային և նկարագրական մեթոդների համադրությամբ, ինչը թույլ է տալիս հաղորդակցական տարբեր իրադրություններում ընդգրկված նույնաբանական կառույցների գործաբանական ներուժի իրացումը հետազոտել լեզվական և արտալեզվական միջոցների հաշվառմամբ:

Հետազոտված **փաստական նյութը** բրիտանական և ամերիկյան դասական ու ժամանակակից գրականությունից, անգլագիր մամուլից, համացանցային բլոգներից, չաթային տարածքներից քաղված երկխոսական միավորներ են (շուրջ 1000 նմուշ): Տարբեր գործառական ոճերի ընտրությունը բացատրվում է այն հանգամանքով, որ նույնաբանական կառույցները, լինելով ներակայում պարունակող ասույթներ, լայնորեն կիրառվում են բոլոր գործառական ոճերում և միտված են լեզվական միավորների նվազագույն կազմով արտահայտելու առավելագույն տեղեկատվություն՝ ապահովելով մտքի կոռ և տրամաբանական կառուցվածք, հակիրճություն, տեղեկատվական հագեցվածություն, ժամանակի և ծավալի տնտեսում և այլն:

Աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից՝ համապատասխան ենթագլուխներով, ուսումնասիրության հիմնախնդիրները լուսաբանող և լրացնող ծանոթագրություններից, եզրակացությունից և օգտագործված գրականության ցանկից:

Ներածության մեջ ներկայացվում են ուսումնասիրության հիմնահարցերը, որոշարկվում են ուսումնասիրության նպատակն ու խնդիրները, հիմնավորվում են թեմայի ընտրությունը, արդիականությունն ու նորոյթը, կատարված ուսումնասիրության տեսական և գործնական արժեքը, մեթոդաբանական հիմքը:

Աշխատանքի առաջին գլուխը («**Նույնաբանական կառույցների գործաբանական քննության տեսական հիմքերը**») բաղկացած է հինգ ենթագլխից: Այստեղ ամփոփ ներկայացվում են նույնաբանական կառույցների գործաբանական քննության տեսական հիմքերը, քննության են առնվում նույնաբանության տեղին ու դերին առնչվող խնդիրները տարբեր գիտակարգերում, որոշարկվում են ուսումնասիրության ելակետային դրույթներն ու մոտեցումները:

Առաջին գլխի առաջին ենթագլխում («**Նույնաբանությունը տարբեր գիտակարգերի հարացույցում**») ներկայացվում են նույնաբանություն երևույթը և դրա տարբեր սահմանումները՝ լեզվաբանական տարբեր գիտակարգերի դիրքերից, քննվում է նույնաբանության հասկացությունը տրամաբանության մեջ: Ինչպես ցույց է տալիս հարցին առնչվող տեսական գրականության մեր քննությունը, եթե տրամաբանության տեսանկյունից նույնաբանությունը մեկնաբանվել է որպես անոմալ արտահայտություն, պարադոքս, ապա լեզվաբանական հետազոտություններում մեծ մասամբ ընդունվում է նույնաբանական կառույցների իմաստային կարևորությունը, և նրանցում պարունակվող տեղեկատվության մեկնաբանման համար ուսումնասիրողների կողմից առաջարկվում են տարբեր կաղապարներ: Մասնավորապես՝ նույնաբանական կառույցների հաղորդակցական-գործաբանական արժեքը սահմանելիս կարևորվում է Գրայսի համագործակցության սկզբունքը, որին անդրադարձ է կատարվում առաջին գլխի երկրորդ ենթագլխում («**Նույնաբանությունը որպես Գրայսի համագործակցության սկզբունքի դրսևորում**»): Հաղորդակցվելիս որևէ իմաստ

արտահայտել նշանակում է նկատի ունենալ մի բան, որը բխում է ավաճից և հասկանալի է դառնում՝ խոսքային իրադրության արտալեզվական գործոններից և հաղորդակցման ու համագործակցության ընդհանուր սկզբունքներից ելնելով: Համաձայն Գրայսի² առաջ քաշած տեսության՝ համագործակցության սկզբունքը կարգավորում է մարդկանց միջև բոլոր փոխհարաբերությունները: Խոսքային համագործակցության ընթացքում յուրաքանչյուր խոսակից պետք է տա ու ակնկալի ստանալ այնքան տեղեկություն, որքան համապատասխանում է տվյալ հաղորդակցությանը կամ տեղին է տվյալ հաղորդակցության համար: Նույնաբանությունների վերաբերյալ Փ.Գրայսի մոտեցումը պահանջում է դրանք վերլուծել որպես հաղորդակցական ներակայումների հատուկ դեպք: Ա.Վերժբիցկան³ (**Երրորդ ենթագլուխ՝ «Նույնաբանությունը իմաստաբանության համատեքստում»**), քննելով տարբեր լեզուների բնորոշ նույնաբանական կառույցների կառուցվածքային, իմաստային և գործաբանական առանձնահատկությունները, հակադրվում է Գրայսին և գտնում, որ նույնաբանական կառույցները ներհատուկ են տվյալ լեզվին, դրանց մեկնաբանությունը կախված է այդ լեզվին բնորոշ շարահյուսական կառույցներից, և հետևաբար նրանք չեն կարող մեկնաբանվել համընդհանուր գործաբանական կարգախոսների միջոցով: Համաձայն իմաստաբանական մոտեցման՝ նույնաբանությունն արտահայտում է խոսողի վերաբերմունքն ինչ-որ երևույթի կամ անձի վերաբերյալ, որը պայմանավորված է տվյալ լեզվին հատուկ քերականական կառուցվածքով: Մինչդեռ, ինչպես ցույց է տալիս **չորրորդ ենթագլխում («Նույնաբանությունը որպես խոսողի վերաբերմունքն արտահայտող կառույց»)** մեր իրականացրած քննությունը, միևնույն նույնաբանական կառույցը տարբեր խոսքային իրադրություններում կարող է դրսևորել տարբեր իմաստներ և ձեռք բերել տարբեր մեկնաբանություններ, որոնք միշտ չէ, որ պայմանավորված են միայն նույնաբանության կառուցվածքային առանձնահատկություններով: Կախված խոսողի հաղորդակցական նպատակից, խոսքային իրադրությունից, հարատեքստից, լսողի ընկալելու պատրաստակամությունից և կարողությունից՝ միևնույն նույնաբանությունը մի քանի նշանակություններ կարող է ունենալ: Ըստ մեզ՝ նույնաբանական կաղապարներին իմաստներ վերագրելը իմաստաբանական տեսության խոցելի կողմն է: Գործաբանական մոտեցման կողմնակիցները⁴ (**հինգերորդ ենթագլուխ՝ «Նույնաբանությունը գործաբանական տեսությունների լույսի ներքո»**) նորովի են մեկնաբանում նույնաբանական կառույցները Գրայսի առաջ քաշած մոտեցման շրջանակներում⁵: Համաձայն նրանց տեսության՝ նույնաբանություն օգտագործելով՝ խոսողը դուրս է գալիս քանակի կարգախոսի շրջանակներից՝ հնարավորություն

2 Grice H.P. *Logic and Conversation*. In: Cole P. and Morgan J., (Eds.) *Syntax and Semantics*, Vol. 3: Speech acts. New York: Academic Press, 1975.

3 Wierzbicka A. *Boys will be boys: Radical Pragmatics vs. Radical Semantics*. // *Language* 63, Berlin, 1987.

4 Fraser B. *Motor Oil is Motor Oil – An Account of English Nominal Tautologies*. // *Journal of Pragmatics* 12, Cambridge, Cambridge University Press, 1988; Levinson S. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

5 Ward G. L., Hirschber J. *A pragmatic analysis of tautological utterances*. // *Journal of Pragmatics* 15: 1991.

տալով ենթադրելու, որ որոշակի մտքի արտահայտման հնարավոր տարբերակներ մտադրված կերպով չեն ընտրվել խոսքում: Լսողը կարող է ընկալել հենց այս այլընտրանքային տարբերակները՝ ելնելով արդեն արտաբերվածից: Ասույթի ենթատեքստից կախված՝ զրուցակիցը հասկանում է, թե որ այլընտրանքային արտահայտություններից է խոսողը մտադրված կերպով խոսասփել: Բուն ասույթը որոշակիացնում է բացառվող այլընտրանքային տարբերակների շրջանակը, իսկ համատեքստն օգնում է որոշելու, թե այս տարբերակներից որը պետք է հասկանալ որպես հասցեագրողի կողմից բացառվող տարբերակ:

Աշխատանքի երկրորդ գլուխը («Անգլերեն նույնաբանական կառույցների գործաբանական ներուժի կազմավորումը») նվիրված է նույնաբանական կառույցների գործաբանական ներուժի կազմավորման գործընթացի լուսաբանմանը: Այստեղ բացահայտվում է նույնաբանության՝ որպես ստորոգում պարունակող կառույցի նշանային բնույթը, վեր են հանվում այն լեզվական բաղադրիչները (շարահյուսական, ձևաբանական, իմաստային), որոնք նպաստում են խոսքատեղծման ընթացքում նույնաբանության գործաբանական ներուժի կազմավորմանը, բացահայտվում է նույնաբանությանը բնորոշ կարծրատիպային իմաստի ձևավորման մեխանիզմը:

Երկրորդ գլխի առաջին ենթագլխում («Նույնաբանությունների իմաստակառուցվածքային առանձնահատկությունները») փաստական նյութի կառուցվածքային առանձնահատկությունների մեր վերլուծության արդյունքում առանձնացվել են նույնաբանական կառույցների հետևյալ շարահյուսական կաղապարները՝ անվանական կամ համարժեք՝ a is a, դիսյունկտիվ՝ (either) p or not p, պայմանական՝ if p (then) p, ստորադասական՝ when p, p, համադասական՝ a is a and b is b, որոնք սուբյեկտի և պրեդիկատի դիրքերում արտահայտության առումով նույնական անդամներ պարունակող ստորոգական կառույցներ են:

Ինչպես ցույց է տալիս մեր նյութի քանակական վերլուծությունը, անվանական նույնաբանական կառույցները ամենաբազմաքանակն են և առավել լայն կիրառություն ունեն անգլերեն դիսկուրսում: Ստորև բերված աղյուսակում ամփոփված են մեր ստացած տվյալները.

Տեսակ	Քանակ	Տոկոս
Անվանական	652	60,6 %
Համադասական	125	12,9 %
Պայմանական	79	8,1 %
Դիսյունկտիվ/Տրոհական	74	7,6 %
Ստորադասական	34	3,5 %
Ընդհանուր	964	100 %

Առաջին հայացքից տարբեր թվացող այս շարահյուսական կաղապարներն ունեն մեկ կարևոր ընդհանրություն. նրանց տրամաբանական կաղապարը

կազմված է հետևյալ երեք հիմնական բաղադրիչներից՝ սուբյեկտ, պրեդիկատ և կապ: Չնայած այն փաստին, որ նույնաբանական կառույցներում սուբյեկտը և պրեդիկատը իրենց բառային կազմով նույնական են, նրանց արտահայտած/վերագրվող իմաստները նույնական չեն կարող լինել: Լեզվական նյութի մեր քննության արդյունքները փաստում են, որ նույնաբանական կառույցների առաջին անդամը ներկայացնում է հաղորդակցության առարկան (դեմոտատը), իսկ երկրորդը՝ նույնաբանության կիրառման յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում արտահայտում է իրենում ներփակված իմաստի տարբեր կողմեր: Այսպիսով, օրինակ՝ *Kids are kids* համարժեք նույնաբանական կառույցը նշանակում է *Kids have properties of kids*: Մյուս կողմից՝ հաստատելով, որ տվյալ խմբի անդամներն ունեն համապատասխան հատկանիշներ, սույն կառույցի շրջանակում այդ հատկանիշներն ընկալվում են որպես անխուսափելի և անփոփոխ: Հետևաբար *Kids are kids*-ը հնարավոր է վերծանել որպես *Kids necessarily have properties of kids*: Ասվածը հիմնավորելու նպատակով դիտարկենք հետևյալ օրինակը.

“It was a normal, typical Saturday night” said Catherine Belardo, an auburn-haired woman in a housecoat. They get dressed up, they go out together. I don’t want people saying, “Well, where were the parents?” “Her parents were here. Her mother was home, her father was home. You can’t keep your kids in a tube. They go out. **Kids are kids**. You have to show them you trust them. They go out the door and who knows, really, what can happen? You tell them to walk in groups. You tell them to walk where it’s light. You tell them never to talk to strangers. And they did everything they were told. (Philadelphia Inquirer, 15 February 85)

Տվյալ նույնաբանության արտահայտած ներիմաստն այն է, որ երեխաներին բնորոշ է անսպասելի արարքներ անելը, և այդ արարքները կանխելը երբեմն անհնար է: Տվյալ նույնաբանության կիրառմամբ՝ ծանրության կենտրոնը տեղափոխվում է հենց երեխաների վրա ու երեխաներին ամենաբնորոշ հատկանիշի՝ ոչ խելամիտ ու, հետևաբար, անկանխատեսելի արարքներ անելու մեծ հավանականության վրա ու մտովի հղում է արվում մարդկանց մեծամասնության մոտ տարածված *երեխաների* մասին պատկերացումներին: Հետևաբար, արտաբերելով *Kids are kids* (երեխաները երեխաներ են) նույնաբանությունը, խոսողը ցանկանում է, որ իր զրուցակիցը մտովի բացառի այնպիսի այլընտրանքային տարբերակներ, ինչպիսիք կարող են լինել *երեխաները միամիտ են, երեխաները հեռապես չեն*; կամ էլ *երեխաներն անփորձ են*, կամ *երեխաները մեծ չեն* տարբերակները: Նույնաբանության արտահայտած ներակալումն այստեղ այն է, որ երեխաներին բնորոշ են հենց իրենց բնորոշ հատկանիշներ, այն է՝ անել ոչ խելամիտ և անկանխատեսելի արարքներ:

Սույն ենթագլխում փաստական նյութի դիտարկման արդյունքում պարզ է դառնում, որ նշված բոլոր խմբերին պատկանող նույնաբանությունների իմաստը վերծանվում է այլընտրանքային տարբերակների բացառման ճանապարհով: Քննելով *You either agree or you don’t; If I miss, I miss; Once that water is gone, it’s GONE; when they’re gone, they’re gone; The past is past and Annie is Annie* նույնաբանությունները՝ կարելի է ընդգծել, որ դրանց բոլորի իմաստը վերծանելիս բացառվել են այլընտրանքային տարբերակները, ինչպիսիք կա-

րող էին լինել *You can either agree or think a little bit longer; If I miss, I will let the team down; Once water is gone, it can be replaced; The past is past and Annie still is responsible for her actions* և այլն: Այսպիսով, խոսողը, ելնելով տվյալ հաղորդակցական իրադրության շրջանակում իր հաղորդակցական նպատակը առավել տեղին և համապատասխան իրականացնելու մտադրությունից և խոսքաստեղծման գործընթացում իր ընտրությունը կատարելով հոգուտ նույնաբանական կառույցի, բացառում է մնացած բոլոր այլընտրանքների տեղիությունը խոսընթացի տվյալ պահի համար:

Երկրորդ գլխի երկրորդ ենթագլխում («Նույնաբանության գործաբանական ներուժի կազմավորումը կառույցի անվանական անդամի միջոցով») խնդիր է դրված վերհանելու անվանական անդամի իմաստաբերականական այն առանձնահատկությունները (եզակի կամ հոգնակի թվով գոյական, հատուկ կամ հասարակ, թանձրացական կամ վերացական գոյական), որոնք հանդես են գալիս որպես նույնաբանական կառույցի գործաբանական ներուժի ձևավորման կարևոր նախապայման: Անվանական անդամի դերը նույնաբանական կառույցներում խիստ կարևորվում է նաև այն պատճառով, որ վերջիններս կրկնվելով ձևավորում են տվյալ կառույցի ներակայումն ու գործաբանական ներուժը: Մասնավորապես *There are men that are men and men that are manly men* նույնաբանական կառույցի անվանական անդամը՝ *men*-ը, հանդես է գալիս երեք իմաստներով: Առաջին *men*-ը վերաբերում է բառի առաջին բառարանային իմաստին՝ արական սեռի ներկայացուցիչներ, երկրորդ *men*-ը վերաբերում է այն հիմնարար ֆիզիոլոգիական հատկանիշներին, որոնցով տղամարդը տարբերվում է կնոջից, երրորդ *men*-ը կրկին վերաբերում է արական սեռի ներկայացուցիչներին, իսկ արդեն նույնաբանական կառույցի չորրորդ *men*-ը (*manly men*) վերաբերում է որոշակի տեսակի տղամարդկանց, որոնք ունեն ոչ միայն տղամարդուն բնորոշ քաջություն, ուժ, այլև հավելյալ ընդգծված առնական հատկանիշներ:

Նույնաբանությունների ուսումնասիրության ժամանակ ուշադրություն են գրավում այն կառույցները, որոնց անվանական անդամը դերանուն է: Դիտարկենք *I did what I did* բայական նույնաբանական կառույցը, որը համատեքստից դուրս կարելի է մեկնաբանել մի քանի տարբերակով. 1. *իմ արածն արդեն անհնար է հեղ շրջել, ու իմաստ չկա ավստասալու, քանի որ անցյալը հեղ չես բերի*, 2. *չնայած գերլարված պայմաններին ու փոքր հավանականությանը, թե մի բան հնարավոր է անել, ես արեցի այն, ինչ հիմա արդեն փաստացի իրողություն է, ու դա շար հարցերի լուծում փվեց*: Այսինքն՝ արտահայտվում է կամ ավստասանք, կամ հպարտություն արածի համար: Նույն օրինակը դիտարկելով համատեքստում (1660 թ.՝ «Արքայասպանների դատի» ժամանակ, Թոմաս Հարդիի արտասանած ճառը)՝ ակնհայտ են դառնում խոսողի հաղորդակցական նպատակը և նույնաբանության հաղորդակցական-գործաբանական արժեքը.

... **I did what I did** as out of conscience to the Lord. My aim in all was the glory of God and the good of his people and the welfare of the whole Commonwealth.⁶

Այսպիսով, հասկանալով, թե ով է «ես»-ը, և ինչ է իրենից ներկայացնում «ա-

6 The English Civil War Part 3, *Trial of King Killers*, 17:59 min., <https://www.youtube.com/watch?v=fzIzJgukqC8>, (accessed 17 October, 2015)

րել եմ» (did)–ը, հստակ կերպով ի վիճակի ենք մեկնաբանելու նույնաբանությունը, որը ոչ թե ափսոսանքի, անդառնալիության կամ զղջման գործառույթ ունի, այլ խոսողի՝ Թ. Հարդիի արարքը հիմնավորող:

Պետք է փաստել, որ խոսքաստեղծման ընթացքում անվանական անդամի կրկնության շնորհիվ տեղի է ունենում բառիմաստի տրոհում, ինչի արդյունքում էլ կարևորվում է նույնաբանական կառույցի իմաստային տարողունակությունը: Գոյականի տարբեր իմաստների իրականացումը էապես ազդում է նույնաբանական կառույցի հաղորդակցական–գործաբանական արժեքի ձևավորման վրա: Ըստ իր հաղորդակցական նպատակի՝ խոսողը ակտիվացնում է անվանական անդամի մեջ պարունակվող այս կամ այն իմաստային բաղադրիչը/բաղադրիչները:

Երկրորդ գլխի երրորդ ենթագլխում («Նույնաբանության գործաբանական ներուժի կազմավորումը կառույցի բայական անդամի միջոցով») իրականացված ուսումնասիրության արդյունքում կարելի է փաստել, որ նույնաբանական կառույցի գործաբանական ներուժի կազմավորման գործում մեծ է նաև ժամանակի քերականական կարգի դերը խոսողի այս կամ այն հաղորդակցական նպատակը արտահայտելու համար: Նույնաբանական կառույցների ճնշող մեծամասնությունը, ինչպես ցույց է տալիս մեր փաստական նյութը, ներկա ժամանակով է գործածված, իսկ անցյալ կամ ապառնի ժամանակաձևով նույնաբանությունները զգալիորեն փոքր տոկոս են կազմում: Պատճառներից հիմնականը թերևս այն է, որ ներկա ժամանակով դրված շատ նույնաբանություններ իրենց բնույթով վերաբերում են ոչ միայն տվյալ պահին, այլև ընդհանրապես թե՛ անցյալին և թե՛ ապագային: Օրինակ. *An ape is an ape, a varlet's a varlet, though they be clad in silk or scarlet; A woman is a woman; A robot is only a robot; White is white and black is black; When he yells he yells:* Հետաքրքրական է will–ի կիրառումը նույնաբանական կառույցներում: Օրինակ՝ *Teachers will be teachers; Boys will be boys.* Այս պարագայում ապառնի ժամանակը ոչ թե մատնանշում է մի գործողություն կամ իրավիճակ, որը տեղի կունենա ապագայում՝ խոսելու պահից հետո, այլ կիրառվում է՝ հատուկ շեշտելու, որ տվյալ անձը (մեր դեպքում՝ ուսուցիչներն ու տղաները) ունի այնպիսի հատկանիշներ, որոնք ոչ միայն ճիշտ են բոլոր ժամանակների համար, այլև երբեք ու երբևէ չեն փոխվելու: Այսինքն՝ ապառնի ժամանակը կիրառվում է ոչ թե այն պատճառով, որ իրավիճակը չի վերաբերում ներկային, այլ որովհետև այս պարագայում առանձնահատուկ կերպով շեշտվում է որևէ հատկանիշի անփոփոխ լինելը: Ընտրելով անցյալ ժամանակաձևով նույնաբանական կառույց՝ խոսողը նպատակ է հետապնդում փոխանցելու դիմացինին իր ոչ այնքան բարյացակամ վերաբերմունքը կամ մտքերը ժամանակի ընթացքում տեղ գտած այդ փոփոխությունների վերաբերյալ, օրինակ՝

It was a time of innocence, and fun. A time **when a kid was a kid** and an X-ray was not for candy.⁷

Այս ենթագլխում իրականացված վերլուծությունը նաև հնարավորություն է տալիս խոսելու նույնաբանական կառույցների տեքստակազմիչ գործառույթի մասին: Վերջիններս ոչ միայն ունեն թեման եզրափակող, ամփոփող գործառույթ (ինչպես նշում են որոշ լեզվաբաններ), երբ նրանցում խտացվում է խոսողի

7 Cinema Invisible, <http://cinemainvisible.org/fci-2014/when-a-kid-was-a-kid/>, (accessed 19 August, 2015)

հաղորդակցական մտադրությամբ պայմանավորված տեղեկույթը, այլև կարող են ներմուծել նոր թեմա՝ տվյալ խոսքային իրավիճակի պահանջներից ելնելով, և դառնալ հաղորդակցության առանցքային թեման:

Երկրորդ գլխի չորրորդ ենթագլխում («Նույնաբանական կառույցների կարծրատիպային նշանակության ձևավորումը անգլերեն խոսքում») վեր է հանվում նույնաբանական կառույցների կարծրատիպային նշանակության ձևավորման մեխանիզմը: Կատարված ուսումնասիրության արդյունքում արձանագրվում է, որ որոշ նույնաբանություններ հաճախ կիրառվում են միևնույն հաղորդակցական մտադրությունն արտահայտելու նպատակով և ժամանակի ընթացքում ձեռք բերում կարծրատիպային նշանակություն: Սա հաճախ պայմանավորված է նույնաբանական կառույցի գոյականական անդամով: Կան գոյականներ, որոնք հասարակության մեջ կապվում են որոշակի պատկերացումների ու երևույթների հետ: Դրանք թե՛ նախապաշարումներ են, թե՛ հիմնավորված ընդհանրություններ: Խոսքաստեղծման գործընթացում խոսողը, ընտրելով իր հաղորդակցական պահանջներին համապատասխան նույնաբանական կառույց, որի իմաստը կարծրացած է տվյալ լեզվամտածողության մեջ, փորձում է բացառել թյուրըմբռնումը: Ըստ նրա՝ այն համապատասխանաբար կընկալվի լսողի կողմից, քանի որ վերջինս, տվյալ հանրույթի անդամ լինելով, տեղյակ է տվյալ նույնաբանական կառույցի կարծրատիպային նշանակությանը:

Աշխատանքի երրորդ գլխում («Նույնաբանական կառույցների գործաբանական ներուժի ապակողավորման առանձնահատկությունները անգլերեն խոսքում») մեր նպատակն է բացահայտել համատեքստի ու հարատեքստի դերը նույնաբանական կառույցներին բնորոշ ներակա իմաստների մեկնաբանման գործընթացում: Խնդրին ավելի համալիր մոտեցում ցուցաբերելու նպատակով լեզվակիրների շրջանում հարցում նախաձեռնեցինք, որի նպատակն էր վերհանել այն գործոններն ու մեխանիզմները, որոնք օգնում են լսողին/ընթերցողին վերծանելու նույնաբանական կառույցներում պարունակվող ներակա իմաստները և նրանցում կողավորված գործաբանական ներուժը: Փորձի արդյունքների քննությամբ և վերլուծությամբ առանձնացրել ենք նույնաբանական կառույցների հաղորդակցական–գործաբանական արժեքի մեկնաբանության հետևյալ «բանալիները»: համատեքստ, հարատեքստ, խոսքընկերների ընդհանուր և հենքային գիտելիք: Թերևս արժե նշել, որ վերոբերյալ գործոնները առավելապես հանդես են գալիս միմյանց հետ փոխկապակցված, այլ ոչ թե առանձին–առանձին: Նրանց տարանջատումը սույն ուսումնասիրության շրջանակներում թելադրված է մեր առջև դրված խնդիրներով, այն է՝ վերհանել դրանցից յուրաքանչյուրի դերակատարումը նույնաբանության հաղորդակցական–գործաբանական արժեքը վերծանելու գործընթացում:

Երրորդ գլխի առաջին ենթագլխում («Համատեքստը որպես նույնաբանական կառույցների հաղորդակցական գործաբանական արժեքի մեկնաբանության բանալի») փաստական նյութի և հարցման արդյունքների քննությունից պարզ երևում է, որ համատեքստը⁸ այն կարևորագույն գործոններից է, որն ակ–

8 Սույն աշխատանքում համատեքստը նույնաբանական կառույցին ուղեկցող նախադասություններն են (ասուլյոնները), որոնք ստեղծում են այն իմաստային դաշտը, որի հենքի վրա նույնաբանության նշանակությունը

տիվացնում է խոսողի կողմից նույնաբանական կառույցում ներակայված իմաստը և օգնում է լսողին ապակողակորելու տվյալ կառույցում խտացված գործաբանական ներուժը: Դիտարկենք հետևյալ երկու օրինակը, որտեղ միևնույն *War is war* նույնաբանությունը իրականացնում է տարբեր հաղորդակցական գործառույթներ.

- 1) But **war is war**. It isn't pretty. There will always be collateral damage, blue on blue incidents, and civilian casualties. It's not entirely avoidable. It can only be minimized. (Independent 24 May, 2007)
- 2) Woe betide the working class, if it allows, even for an instant, the fascists to carry out their plan in Turin, as they have done in other cities. Even the slightest weakness, the slightest hint of indecision could be fatal. The response of the workers to the fascists' first try must be immediate, abrupt, ruthless; the response should be such that the memory of it is passed down to the great-grandchildren of capitalist masters. At the end of the day, **war is war** and in war it is not agreed when the blows will be struck. (GASPN, 1921: 367)

Եթե առաջին օրինակում համատեքստը օգնում է հասկանալ, որ խոսողը համակերպված կեցվածք ունի պատերազմի ու դրա հետևանքների հանդեպ, ապա երկրորդ օրինակում կրկին համատեքստի միջոցով մենք ընկալում ենք խոսողի վճռականությունը և համախմբվելու պատրաստակամությունը՝ մի կողմ թողնելով հանդուրժողականությունը:

Երրորդ գլխի երկրորդ ենթագլխում («Հարատեքստի դերը նույնաբանական կառույցի հաղորդակցական-գործաբանական արժեքի մեկնաբանության մեջ») իրականացված քննությունը ցույց է տալիս, որ հարատեքստը⁹ նույնպես մեծ դերակատարում ունի նույնաբանական կառույցում պարունակվող գործաբանական ներուժը մեկնաբանելու գործում, քանի որ ապահովում է այն արտալեզվական հենքը, որում ծավալվում է տվյալ խոսքային փոխներգործությունը: Դիտարկենք հետևյալ օրինակը.

A: Iran allows women into sports stadiums but not for anything “too masculine”

B: **Well progress is progress.**¹⁰

Այս հատվածում *progress is progress* – *առաջընթացն առաջընթաց* է նույնաբանությունը մեկնաբանելու, դրա հաղորդակցական-գործաբանական արժեքը որոշելու, խոսողի հաղորդակցական նպատակին հաղորդակից դառնալու համար անհրաժեշտ է, որ խոսողի ու նրան լսողի գրուցակցի միջև լինի ընդհանուր տեղեկության ակալություն: Այսինքն՝ թե՛ խոսողը և թե՛ լսողը պետք է տեղյակ լինեն Իրանում կանանց իրավունքների սարսափելի սահմանափակ վիճակից:

9 Չարատեքստն այն է, որ հասարակական-մշակութային-պատմական հենքն է, քաղաքական-տնտեսական իրավիճակը, որի պայմաններում ձևավորվում է դիսկուրսը, ինչպես նաև այնպիսի արտալեզվական գործոններ, ինչպիսիք են գրուցակցների համատեղ կենսափորձը, աշխարհընկալումը, տվյալ ժամանակաշրջանի և միջավայրի մասին նրանց ունեցած ընդհանուր գիտելիքները, և այլն: Երրորդ հաղորդակցական շփումների փորձը և այլն:

10 The Independent, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/iran-allows-women-into-sports-stadiums-but-not-for-anything-too-masculine-10157705.html?cmpid=facebook-post>, (accessed 07 May 2015)

Հետևաբար տվյալ պարագայում Իրանում առկա հասարակական–քաղաքական իրավիճակն ու դրանում կանանց իրավունքների սահմանափակումը այն հարատեքստն է, որը հնարավոր է դարձրել *progress is progress* նույնաբանության կիրառությունը: Անշուշտ, վերոնշյալ գործոնը մեծ կշիռ ունի դիտարկված օրինակում նույնաբանության մեկնաբանման հարցում: Կարևոր է կոնկրետ դիսկուրսի հեղինակի անձը, նրա պատկանելությունը որևէ քաղաքակրթական ճամբարի: Տվյալ օրինակում ենթադրվում է, որ գրուցակիցները կան մահմեդական չեն, կան առնվազն չեն խրախուսում Իրանում կանանց իրավունքների սահմանափակումները:

Հարատեքստը տալիս է այն անհրաժեշտ տեղեկությունը, որը հնարավորություն կտա ընթերցողին/լսողին ընկալելու տվյալ դիսկուրսի ու այնտեղ առկա նույնաբանության հաղորդակցական–գործաբանական արժեքը: Մեր հարցման արդյունքները հարատեքստի ազդեցության կտրվածքով մասնավորապես ցույց տվեցին, որ վերջինս բավական մեծ դեր ունի ամենօրյա մամուլում, հրապարակախոսական ելույթներում կամ առօրյա հասարակական–քաղաքական հարցերում կիրառվող նույնաբանությունների գործաբանական ներուժի մեկնաբանման գործում:

Երրորդ ենթագլխում («խոսընկերների ընդհանուր և հենքային գիտելիքի կարևորությունը նույնաբանության ընկալման գործընթացում») իրականացված քննությունը թույլ է տալիս փաստել, որ նույնաբանական կառույցների հաղորդակցական–գործաբանական արժեքը որոշարկող գործոններից է նաև խոսընկերների ընդհանուր և հենքային գիտելիքը, որն օգնում է ընթերցողին/լսողին ավելի հստակ պատկերացնելու իրավիճակը, որտեղ տեղի է ունենում խոսքային գործընթացը, հասկանալու՝ ովքեր են այդ դիսկուրսի մասնակիցները, և ով ինչ դեր ունի խոսակցության մեջ, գրուցակիցների անձնական հատկանիշները, ինչպիսիք են սեռը, տարիքը, կոչումն ու պաշտոնը և այլն: Փաստական նյութի մեր վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ նույնաբանական ասույթի ճիշտ մեկնաբանման համար կարևոր է նաև նախորդ խոսքային ակտերից ստացված ընդհանուր գիտելիքը, ինչպես, օրինակ, հաջորդ հատվածում.

I thought you were drunk, she said. I thought you had to be drunk before you came to see me.

I bet you didn't get all this writing, I said looking around. Not even if you got paid for what you thought you thought. (RC FL: 201)

Նմանատիպ օրինակներում նույնաբանական կառույցները հանդես են գալիս որպես լեզվական տնտեսման միջոց, այսինքն՝ տնտեսում են խոսընկերների ժամանակը և ջանքերը: Հակառակ դեպքում, վերադառնալով կոնկրետ այս օրինակին, ասույթը ձեռք կբերեր չպատճառաբանված երկարաձգված կառուցվածք ... *if you got paid for having thought that I had to be drunk to see you, that I had been out with a blonde, etc.*

Ինչպես երևում է օրինակների քննությունից, հենքային գիտելիքի ընդհանրությունը նպաստում է, որ խոսընկերներն առանց լրացուցիչ ջանք գործադրելու կարողանան ասույթի բովանդակությունը հարաբերել իրականությանը: Նման դեպքերում նույնաբանական կառույցը ծառայում է հաղորդակցության կարևորագույն սկզբունքներից մեկին. ասույթի արտաքին ձևի սեղմում իմաստային

առավելագույն խտացման պարագայում: Այսինքն՝ այս դեպքում նույնպես նույնաբանությունը իրականացնում է խոսքերի և ժամանակի տնտեսման գործառույթը: Ջ. Իրվինի *The World According to Garp* գրոտեսկային վեպից վերցված օրինակում Գարպը և նրա կինը ունեն ընդհանուր հենքային գիտելիք: Նրանք երկուսն էլ գիտեն էլեն Ջեյմսի պատմությունը: Վերջինիս գազանաբար բռնաբարել են, հետո էլ լեզուն կտրել, որպեսզի աղջիկը չկարողանա նկարագրել հանցագործներին: Ամուսինները տեղյակ են նաև այսպես կոչված *էլենջեյմսականների* մասին, որոնք, ի բարոյական պաշտպանություն էլեն Ջեյմսի, կտրել են իրենց լեզուները: Իրականում էլեն Ջեյմսը ատում էր իր *հետևորդներին*, որոնք բավականին սահմանափակ կանայք էին և ունակ չէին նախաձեռնելու որևէ արժեքավոր հասարակական գործողություն:

Jesus, in another year no one would have remembered them – or why **they did what they did**. They were a fashion, a stupid fashion. (JI WAG 1979: 554)

Տեսական գրականության քննական վերլուծությունը և փաստական նյութի համակողմանի ուսումնասիրությունը հաստատում են, որ լեզվագործաբանական մեթոդը հաղորդակցման լեզվական համատեքստի և հանրամշակութային հարատեքստի հաշվառումով լավագույնս է ծառայում խոսքային գործունեության յուրահատուկ դրսևորումների, այս կամ այն լեզվական միջոցների կիրառման դրդապատճառների, ինչպես և դրանցից բխող հետևանքների բացահայտմանը:

Հաղորդակցությունը դիտարկելով որպես տեղեկության փոխանցման նպատակաուղղված երկկողմանի գործընթաց, որի հիմնական գործառույթը տեղեկության փոխանակումն է, մեր ուսումնասիրությունը հնարավորություն է ընձեռում փաստելու, որ հաղորդակցական ակտը հաղորդակցության բոլոր մասնակիցների (խոսողի/գրողի և լսողի/ընթերցողների) մտադրությունների փոխներգործության արդյունք է, և այդ ակտում ընդգրկված յուրաքանչյուր լեզվական միավոր ծառայում է տվյալ հաղորդակցական դիտավորության իրագործմանը:

Նույնաբանական կառույցների լեզվագործաբանական արժեքի մեր քննությունը թույլ է տալիս կատարելու հետևյալ եզրահանգումները.

1. Նույնաբանական կառույցների քննությունը գործաբանական և իմաստաբանական տեսությունների լույսի ներքո, չնայած նրանցում առկա տարբերություններին, ունի մեկ ընդհանուր թերություն. այդ մոտեցումներում հաշվի չի առնվում նույնաբանական կառույցի առանձնահատկություններից բխող իմաստային բազմաշերտությունը, որը, ինչպես ցույց է տալիս մեր վերլուծությունը, խոսքային գործունեության ընթացքում դրանց գործաբանական ներուժի կողավորման և ապակողավորման կարևորագույն գրավականն է:
2. Նույնաբանական կառույցների կառուցվածքային առանձնահատկությունների մեր վերլուծության արդյունքում առանձնացված շարահյուսական կաղապարները սուբյեկտի և պրեդիկատի դիրքերում արտահայտության առումով նույնական անդամներ պարունակող ստորոգական կառույցներ են: Հենց ստորոգման առկայությունն էլ պայմանավորում է կրկնվող անդամների իմաստային տարբերությունները, ինչն էլ նպաստում է նույնաբանական ասույթի ներակայման և գործաբանական ներուժի ձևավորմանը, ընդ որում՝ նույնաբանական կառույցի առաջին ան-

- դամը ներկայացնում է հաղորդակցության առարկան (դեմոտատը), իսկ երկրորդը նույնաբանության կիրառման յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում արտահայտում է իրենում ներփակված իմաստի տարբեր կողմեր: Խոսքաստեղծման ընթացքում կրկնության շնորհիվ տեղի է ունենում բառիմաստի տրոհում, ինչի շնորհիվ էլ արժևորվում է նույնաբանական կառույցի իմաստային տարողունակությունը: Ըստ իր հաղորդակցական նպատակի՝ խոսողը ակտիվացնում է անվանական անդամի կամ դատողության մեջ առկա այս կամ այն իմաստային բաղադրիչ/ները:
3. Նույնաբանական կառույցների գործաբանական արժևորումը ժամանակակից անգլերենի տարբեր գործաբանական ոճերում (գեղարվեստական, զանգվածային հաղորդակցության, հրապարակախոսական) թույլ է տալիս հանգել այն մտքին, որ նույնաբանական կառույցը խոսքային ներակայման ձև է, որն ունի որոշակի հաղորդակցական գործառույթ և նպաստում է խոսքային փոխներգործության առավել արդյունավետ իրականացմանը:
 4. Նույնաբանության անվանական և բայական անդամի իմաստաքերականական առանձնահատկությունները հաճախ հանդես են գալիս որպես նույնաբանական կառույցի գործաբանական ներուժի ձևավորման կարևոր նախապայման: Կախված իր հաղորդակցական նպատակից՝ խոսողը նախապատվություն է տալիս նույնաբանության այս կամ այն շարահյուսական կադապարին՝ ընտրելով տվյալ գոյականի և բայի իմաստաքերականական հարացույցից իր մտադրությանը համապատասխանող իմաստաքերականական ձևը:
 5. Կան նույնաբանություններ, որոնք, հաճախ միևնույն կամ գրեթե միևնույն հաղորդակցական նպատակով կիրառվելով, տվյալ լեզվամտածողության մեջ ստացել են կարծրատիպային նշանակություն: Խոսքաստեղծման ընթացքում ընտրելով նմանատիպ նույնաբանական կառույց՝ խոսողը փորձում է բացառել թյուրըմբռնումը: Այնուամենայնիվ, համատեքստով ու նույնաբանությունը կիրառողի հաղորդակցական նպատակով պայմանավորված, կարծրատիպային նշանակությամբ նույնաբանությունները կարող են ձեռք բերել նոր հաղորդակցական-գործաբանական արժեք:
 6. Նույնաբանական կառույցները, ձևի առումով լինելով պարզ, խոսքաստեղծման գործընթացում խնայում են խոսողի ժամանակը և ջանքերը, իսկ բովանդակային առումով թվացյալ պարզունակության ներքո թաքնված է իմաստային մեծ բազմաշերտություն: Սա հնարավոր է դարձնում, որ խոսողը կողավորի հաղորդակցական իրադրությամբ պայմանավորված ներակա իմաստը՝ լսողի ուշադրությունը հրավիրելով տեղեկատվական առումով առավել կարևոր իմաստային տարրերին: Մյուս կողմից՝ խոսողը վստահ է, որ իր խոսընկերը՝ որպես նույն լեզվական հանրույթի ներկայացուցիչ և նույն հաղորդակցական իրադրության մասնակից, ի վիճակի կլինի ապակողավորելու նույնաբանական կառույցով ներակայված իմաստը:
 7. Նույնաբանական կառույցների տեքստակազմիչ հատկությունը թույլ

է տալիս դրանց տեքստում իրացնել թեման եզրափակող, ամփոփող գործառույթ, երբ դրանցում խտացվում է խոսողի հաղորդակցական մտադրությամբ պայմանավորված տեղեկույթը կամ, տվյալ խոսքային իրավիճակի պահանջներից ելնելով, ներմուծել նոր թեմա և դառնալիս-հղորդակցության առանցք:

8. Նույնաբանական կառույցի գործաբանական ներուժը խոսընկերների խոսքային փոխներգործության ընթացքում ապակողավորվում է որոշակի հաղորդակցական իրադրության մեջ համատեքստի, հարատեքստի, խոսընկերների ընդհանուր և հենքային լեզվական ու արտալեզվական գիտելիքի առկայության պարագայում և օգնում բացահայտելու խոսողի հաղորդակցական մտադրությունը:

Ուսումնասիրության հիմնադրույթներն արտացոլված են հետևյալ հրապարակումներում.

1. Անգլերենի նույնաբանական կառույցների մեկնաբանության հարցի շուրջ // Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում, N 2 (17), Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2014, էջ 64–72 (համահեղինակ Ա. Չուբարյան):
2. Communicative–Semantic Peculiarities of Tautological Constructions in the Present Indefinite Tense // Armenian Folia Anglistika, International Journal of English Studies, N 1 (13), Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2015, էջ 84–92 (համահեղինակ Ա. Չուբարյան):
3. Համատեքստը՝ որպես նույնաբանական ասույթների ապակողավորման միջոց // Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում, N 2 (19), Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2015, էջ 61–73:
4. Կրկնությունը որպես նույնաբանության գործաբանական ներուժը ձևավորող նախապայման // Կանթեղ գիտական հոդվածներ, N 2, «Ասողիկ» հրատ. 2016, էջ 48–56:

ARTUR ISHKHAN MESROPYAN

The Communicative–Pragmatic Significance of Tautology in Modern English

SUMMARY

The focus of the present research is the study of tautological structures and their communicative–pragmatic significance in English discourse. In particular, it is shown how by virtue of repetition these utterances convey more than it is said, which in its turn increases their communicative import and pragmatic significance in interaction. The repeated elements within tautological utterances evoke various presuppositions and implicatures that determine the semantic integrity of the text.

The **aim** of the present study is to carry out a thorough analysis of tautological structures from pragmatic–cognitive perspective. The research also aims at explicating how the pragmatic potential inherent to tautological utterances can be accounted for in the process of speech production and speech perception. To realize the mentioned objective, the following **tasks** have been put forward:

1. to give a survey of existing theories on tautology and to formulate a comprehensive approach to reveal its communicative–pragmatic significance in English discourse,
2. to define the concept of linguistic repetition as essential in shaping the pragmatic potential of tautological utterances,
3. to reveal the syntactic patterns of English tautological structures and, to examine their communicative–pragmatic peculiarities in line with Gricean Principle of Cooperation,
4. to identify the preconditions necessary for the formation of stereotypical meaning of tautologies,
5. to disclose and examine the intra– and extralinguistic components relevant for the formation of pragmatic potential of tautological structures in English,
6. to uncover and study the factors of speech situation that help the listener infer the implicit information and decode the pragmatic potential inherent to tautological utterances in the flow of speech,
7. to examine the text–organizing functions of tautologies.

To realize the mentioned objectives, the pragmalinguistic, contextual–situational, interactional–communicative and descriptive **methods** of analysis have been applied in the research.

The **novelty** of the research is determined by the fact that for the first time tautologies are analysed from the perspective of their structural–semantic and pragmatic–functional peculiarities and the specific structure of this linguistic unit is seen as essential for the realization of its functional–communicative import in discourse. Moreover, the notion of pragmatic potential and the mechanisms of its encoding and decoding are revealed here in new light, and tautological utterances are defined as a result of speaker/writer’s cognitive–evaluative activity.

The anthropocentric and interdisciplinary nature of pragmalinguistics and theory of discourse, as well as the necessity to reveal the cognitive mechanisms of communicative process provide the basis that determines the **topicality** of the present research.

From the **theoretical perspective** the results of the study are, undoubtedly, of great value and importance as they make it possible to clarify the inner mechanisms of speech production and speech perception, to define the text–organizing function of tautologies in English discourse, thus greatly contributing to the further development of communicative, cognitive–pragmatic theory of discourse. The findings of the work have significant **practical value** and can be implemented in theoretical and practical courses in Pragmalinguistics, Text Linguistics and Discourse Analysis. They may also contribute to the development and enhancement of efficiency skills in written and oral English.

The **factual material** consists of tautological structures randomly collected from classic and contemporary English and American literature, media, Internet chats, comment threads, blogs, and reach up to 1000 samples.

The paper consists of an introduction, three chapters divided into subchapters, a conclusion and a bibliography section. The basic statements made in the introduction and the chapters of the work are supplied with additional explanations in the notes following each chapter.

Introduction presents the object of the study, its goals and objectives, the topicality and novelty, the theoretical and practical significance of the research as well as the methods applied. **Chapter One** provides an overview of relevant approaches and theories to the understanding of tautology in different fields of science and in linguistics. **Chapter Two** illustrates how pragmatic potential is encoded in certain syntactic patterns of tautologies in the process of speech production and what factors facilitate the formation of the pragmatic potential inherent to the given tautological utterance. **Chapter Three** demonstrates the significant role of intra– and extralinguistic factors in the process of inference–making and decoding the pragmatic potential of tautologies on the part of the hearer/reader.

The **Conclusion** presents the main findings of the research.

АРТУР ИШХАНОВИЧ МЕСРОПЯН

Коммуникативно–прагматическая значимость тавтологий в современном английском языке

РЕЗЮМЕ

Реферируемая диссертация посвящена исследованию тавтологических конструкций с позиций теории дискурса, прагмалингвистики и когнитивной лингвистики. Под тавтологиями понимаются экспликационные сочетания, где денотаты имен соотносятся как вещь и ее признак. В частности, рассматривается роль итеративности при образовании имплицитности тавтологических высказываний, в результате чего увеличивается их смысловая нагрузка. Наряду со структурным повторением выявляются различные скрытые значения, пресуппозиции и имплицатуры, которые сохраняют семантическую целостность текста.

Основной **целью** работы является всестороннее изучение тавтологических конструкций с прагматической и когнитивной позиций. В работе также уточняется, как в процессе речеобразования и речевосприятия формируется и идентифицируется прагматический потенциал, присущий тавтологическим высказываниям. Такая постановка вопроса обусловила решение следующих **задач**:

1. систематизация полученных в более ранних исследованиях сведений о тавтологиях и формулирование комплексного подхода к изучению коммуникативно–прагматической значимости английских тавтологических конструкций,
2. определение понятия языковой итеративности как исходного для формирования прагматического потенциала тавтологических высказываний,
3. выявление основных структурных типов тавтологий как предикативных единиц и изучение их коммуникативно–прагматических особенностей в свете теории Принципа Кооперации П.Грайса,
4. определение необходимых предпосылок формирования стереотипного значения тавтологий,
5. подробный анализ факторов, обуславливающих выбор говорящим тавтологического высказывания в конкретной ситуации общения из большего репертуара возможных альтернатив, а также лингвистических и экстралингвистических предпосылок формирования прагматического потенциала данного высказывания,
6. выявление и разностороннее изучение факторов речевой ситуации, обуславливающих декодирование слушающим имплицитного значения тавтологии заложенного в нее прагматического потенциала,
7. выявление текстообразующих функций тавтологий.

Для решения поставленных задач в работе были применены прагматический, контекстуально–ситуативный, коммуникативный **методы**, а также описательный метод и метод интерпретативного анализа.

Новизна исследования определяется комплексным подходом к изучению коммуникативно–прагматической значимости тавтологий в английском дискурсе

се. Впервые тавтологические высказывания анализируются с точки зрения их структурно–семантических, прагматических и функциональных особенностей, исходя из специфической структуры данной языковой конструкции. Кроме того, в работе понятие прагматического потенциала и механизмы его кодирования и декодирования раскрываются в новом свете, а тавтологические высказывания определяются как результат когнитивно–оценочной деятельности говорящего / пишущего.

Антропоцентрический и междисциплинарный характер прагмалингвистики, когнитологии и теории дискурса, в русле которых проводилось настоящее исследование, отражают общие тенденции развития современной лингвистики и определяют **актуальность** настоящего исследования.

Теоретическая значимость работы состоит в том, что проведенное исследование и полученные результаты позволяют уточнить внутренние механизмы речеобразования и речевосприятия и определить текстообразующую функцию тавтологии на примере английского дискурса, таким образом, внося значительный вклад в дальнейшее развитие коммуникативной, когнитивно–прагматической теории дискурса. Результаты работы имеют **практическую значимость** и могут успешно применяться в теоретических и практических курсах в области прагмалингвистики, лингвистики текста и анализа дискурса. Они также могут способствовать развитию и повышению эффективности навыков письменной и устной английской речи.

Материалом для исследования послужили примеры из художественных произведений англоязычных авторов, медиа материалы, примеры из сети Интернет, чатов и блогов (около 1000 примеров).

Структура работы определяется логической последовательностью решения поставленных задач. Во **Введении** определяется объект исследования, обосновывается актуальность и научная новизна диссертации, формируются цели и задачи, указываются методы исследования и возможная область применения полученных результатов. В **Главе I** излагается теоретическая база прагматического и семантического исследования, дается обзор литературы по проблеме, исследования и определяется общая направленность работы. **Глава II** посвящена выявлению и изучению языковых факторов, формирующих прагматический потенциал тавтологических высказываний в процессе речепроизводства. Выделяются факторы, обуславливающие выбор говорящим тавтологий из большого потенциала альтернативных возможностей. В **Главе III** подробно описывается механизм декодирования слушающим прагматического потенциала, заложенного в тавтологическом высказывании, и выявляются лингвистические и экстралингвистические факторы, способствующие процессу речевосприятия.

В **Заключении** в обобщенной форме излагаются результаты исследования.

